

Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağzlarına Yansımaları

The Names of The Organs from The Inscriptions to Present-Day and Their Reflections on The Dialects of Turkish Turkic Languages

Berker KURT *

Öz

Dillerin köken, akrabalık, ilgi ve yapılarını ortaya koyan temel söz varlığı içinde yer alan organ adları, ilk kaynaklardan günümüze çok fazla değişikliğe uğramadan gelmiştir. Çalışmamızda Orhun Yazıtlarından günümüz Türkiye Türkçesi ağzlarına kadar geçen süreçte kullanılan organ adları, Türk dilinin önemli eserlerinde taranmıştır. Çalışmamız iki soru üzerinde şekillenmiştir: Birincisi eserlerdeki organ adları nelerdir? İkincisi ise tarihî metinlerde geçen organ adları, Türkiye Türkçesi ağzlarında varlığını devam ettirmekte midir? Bu soruların cevapları ışığında, organ adlarıyla ilgili hem tespit hem de karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmamızda eserlerde geçen organ adlarının verilmiş olması bundan sonraki çalışmalara da kolaylık sağlayacaktır. Çalışmanın sonucunda Türkiye Türkçesi ağzlarında kullanılan organ adlarının tarihî metinlerimize sıkı sıkıya bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orhun Yazıtları, Uygur Türkçesi Sözlüğü, Irk Bitig, Divanü Lügati't-Türk, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, organ adları.

Abstract

The names of the organs in the essential lexicology that reveal the origins, kinship, interests and structures of the tongues have not changed much from the original sources. Particular works were scanned from Orhon inscriptions through the names of the organs of the present day in this study. Our work has been shaped on two questions. First, what are the organ names in the works? Second, are organ names in historical texts continuing their presence in Turkish dialects? In the light of the answers of these questions, both the identification and the comparison about organ names have been done. Since our study gives the names of the organs passing through the previous research, it will facilitate the

* Dr., Budapeşte Eötvös Lorand Üniversitesi (ELTE), Türkoloji Bölümü, berkerbudapest@gmail.com

further work. As a result of work, It has been determined that the names of the organs that use Turkish dialects are strictly bound to our historical texts.

Keywords: Orhon Inscriptions, Uyghur Turkic Dictionary, Irk Bitig, Divanü Lügati't-Türk, Browsing Dictionary, Collection Dictionary, organ names.

Giriş

Her dilin başlangıçtan günümüze gelen temel sözcükleri vardır. Bu sözcükler, bir varlığa, nesneye veya kavrama ad olmalarının yanı sıra, yapısal ve işlevsel görevleri de yerine getirmeleri bakımından oldukça önemlidir. Dilbilimciler bu sözcükleri ifade ederken *temel sözcük*, *temel kelime*, *temel söz varlığı* gibi farklı terimleri kullanmışlardır. *Temel kelime* terimini kullanan Korkmaz (1992:149) “Bir dilde çok eski devirlerden beri kullanılagelen, o dilin çeşitli alanlardaki söz varlığını oluşturan temel kavramlardan birine karşılık ve yeni türemelere temel teşkil eden tek heceli veya daha basit kökünü bilemediğimiz birden fazla heceli kök hükmündeki taban kelime: baş, taş, saç, kol, göz, diz, al-, bul-, gel-, ye-, sil- koru-, boya-, ağaç, ayak, dere, tepe vb.” olarak tanımlamış ve örneklendirmiştir. Aksan (1995:341) *temel sözcük* terimini, *insan yaşamında birinci derecede önemli kavramları yansıtan sözcükler* olarak tanımlamıştır. Hengirmen (1999:355,356) de *temel söz varlığı* olarak adlandırdığı terimi, *insan yaşamında birinci derecede önemli olan, çok kullanılan ve tarihsel süreç içerisinde en az değişikliğe uğrayan sözcüklerin oluşturduğu bütünlük şeklinde tanımlamış ve insan vücudundaki organları, beslenmemize yarayan gıdaları, çevremizde birinci derecede önemli olan canlı ve cansız varlıkları belirten sözcükleri temel söz varlığı kapsamında değerlendirmiştir. Organ adlarıyla birlikte, sayı sisteminde birden beşe veya birden ona kadar sayılar, şahıs zamirleri, akraba adları da (Bozkurt, 2005:39) bir dilin akrabalığını ortaya koyan temel söz varlıklarıdır.*

Yukarıdaki tanımlardan hareketle; *vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü, uzuv* (TDK, 2005:1508) olarak tanımlanan organ adlarının bir dilin kökenini, gelişimini, ilgilerini ve akrabalığını ortaya koyan en temel sözcüklerden olduğunu söylemek yanlış olmaz. Doerfer (1980:1) organ adlarının önemini şu şekilde ortaya koymaktadır: *Dil akrabalığını göstermek için temel sözcükler büyük önem taşır. Vücut organlarının adları temel sözcüklerdendir. Bu yüzden bunlar genellikle ödünçlenemezler, diller arasındaki akrabalık ilişkisini göstermek için bu sözcüklerin kanıtlayıcı bir değeri vardır.* Tarih boyunca çeşitli sebeplerle diller arasında kelime alışverişi olmuş ve olmaya devam etmektedir. Her gelişmiş dilde olduğu gibi Türkçede de pek çok sayıda yabancı kökenli kelime bulunmaktadır. Eski Türkçe döneminde nispeten az olan yabancı kökenli kelime oranı, daha sonra Arap, Fars ve Avrupa milletleriyle olan münasebetlerle artmış, Osmanlı döneminde %70'lere kadar çıkan yabancı kökenli kelime oranı, günümüz Türkçesinde %25 civarına gerilemiştir. Bu oranlara rağmen organ adları, diller arasındaki kelime alışverişinden hiç etkilenmemiştir. Bugün Türkiye Türkçesi ile diğer modern Türk lehçelerinde büyük ölçüde ortak kullanılan organ adlarının tamamına yakını Türkçe kaynaklıdır (Başdaş, 2006:46).

Araştırmalar, organ adlarının Türkiye Türkçesinde işlevsel olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Organ adları, temel söz varlıkları olmalarının yanı sıra bir dilin

¹ Doerfer, makalesinde, dilbiliminde kültür sözcükleri ve temel sözcükler ayrımı yapıldığından söz eder. Kültür sözcükleri yalnız belli kültür çevrelerine özgü kavramları gösteren *otomobil*, *telefon* gibi terimler, *sultan* gibi sanlardır. Buna karşılık temel sözcükler, belli kültürlerle bağlı olmayıp bütün insanlarda ortak olan kavramları gösteren sözcüklerdir. Dil akrabalığını göstermek için temel sözcükler büyük önem taşır, çünkü kültür sözcükleri sık sık ve kolaylıkla ödünçlenebilir.

kendi sistemi içinde, kavramlaştırmada kullanılan önemli kaynaklardır. Çeşitlilikleri ve yeni kavramları karşılamadaki kullanışlılıkları bakımından işlevseldir. Bitki, hayvan, eşya, yemek ve yer adlarından benzetme ilgisiyle buldukları çok sayıda deyim kadar geniş bir kullanım alanına sahip olan organ adlarının işlevi dikkat çekicidir (Çoşar, 2008:1051). Örneğin Tor (2007:127) tarafından Kazak ve Türkiye Türkçesi sözlüklerinden taranan 548 deyimde 79 organ adı olduğu tespit edilmiştir. Doğan, organ adlarının temel söz varlığının önemli bir bölümünü teşkil etmeleri dolayısıyla bir dilin kavramlaştırma sistematiği içinde en sık başvurulan unsurların başında geldiğini; Türkçede farklı nesne ve kavramların adlandırılmasında özellikle organ ve organ adlarının sıklıkla temel alındığı sonucuna varmıştır (bk. Doğan 2006, 2011, 2012, 2015). Çoşar (2008) da organ adları üzerine yaptığı araştırmayla, belirtisiz isim tamlaması kalıbında, organ adlarının tamlayan veya tamlanan durumunda olduğu 70 bitki, 68 organ/organ bölümü, 71 eşya, 28 yiyecek, 10 renk adı, 22 yer/mekân adı, 16 ikili kullanım ve 67 deyimleşmiş ifade tespiti ile Türkçenin sahip olduğu *çokanlamlılık* ve *ayrıntılı anlatım dili* olma özelliğine vurgu yapmıştır.

Çalışmamızda Türkçenin bilinen ilk yazılı kaynağı olan Orhun Yazıtlarından başlayarak günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan organ adlarının tespit edilmesi ve bunlar arasındaki benzerliklerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla, VIII. yüzyıldan günümüze gelinceye kadar farklı dönem ve devirlerin dil özelliklerini ortaya koyan dördü sözlük olmak üzere altı eser incelenmiştir. Bu eserler şunlardır:

Orhun Yazıtları (OY): Türkçenin bilinen yazılı ilk kaynağıdır. Göktürk hanedanından Bilge Kağan devrinin mahsulleridir. Birincisi olan Kül Tigin yazıtını ağabeyi Bilge Kağan 732'de diktirmiş, ikincisi olan Bilge Kağan yazıtını da ölümünden bir yıl sonra 735'te kendi oğlu olan kağan diktirmiştir. Diğer yazıt ise Tonyukuk adına 720-725 senesinde kendisi tarafından dikilmiştir (Ergin: 2003:5,6).

Eski Uygur Türkçe Sözlüğü (UTS): Ahmet Caferoğlu tarafından derlenen kitapta, IX. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar bulunan Uygur metinleri taranarak sözlük oluşturulmuştur. Caferoğlu (1993:VI) bu eserde Uygur Türkçesine ait sözcükleri bütünüyle toplayamadığını ancak yine de yaklaşık 7500 sözcük bulunduğunu vurgulamaktadır.

İrk Bitig (IB): Tamamı 57 sayfadan oluşan *Fal Kitabı*'dır. Eserin X. yüzyılda veya daha öncesinde kaleme alındığı düşünülmektedir.

Divânü Lügâti't-Türk (DLT): Karahanlı Türkçesinin ve Türk dilinin en önemli eserlerinden olan Divânü Lügâti't-Türk, ortalama sekiz bin maddelik önemli bir sözlüktür. Eserin müellifi Kaşgarlı Mahmud çalışmasına sadece yaygın olarak kullanılan sözleri aldığını belirtmiştir. Eser, 1072 yılında tamamlanmıştır. Sözlük çalışması olduğu için dönemin dil özelliklerini ortaya koymaktadır.

Yeni Tarama Sözlüğü (YTS): XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin Türkiye Türkçesiyle yazılmış yapıtlardan taranan ve bugün kullanımdan düşmüş ya da anlamı, yapısı değişik olarak kullanılan Türkçe sözleri tanımlarıyla birlikte veren bir çeşit tarihsel sözlüktür (Dilçin, 1983:VII).

Derleme Sözlüğü (DS): Bu eserde 1932 ile 1960 yılları arasında, yurdumuzun farklı bölgelerinde halk ağzından derlenmiş olan Türkçe veya Türkçeleşmiş sözler vardır. Sözlük 6 cilt ve 4844 sayfadır.

1. Orhun Yazıtlarındaki Organ Adları:

Adak (ayak), *başgu* (alın), *başlıgı* (baş), *boguzlandı* (boğaz), *eliğin* (el), *kanıng* (kan), *kargu* (kol), *kaş* (kaş), *köz* (göz), *kulkakın* (kulak), *ogurkalatdım* (sırt), *saç* (saç), *süngüküng* (kemik), *tizligig* (diz), *udlukın* (uyluk), *yüzing* (yüz).

2. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğündeki Organ Adları

Ağaz, *ağız*, *ağıs* (ağız), *us* (akıl), *alın* (alın), *sıçık* (arka, kıç, göt), *adut* (avuç), *ayaca* (avuç, el içi), *adurt* (avurt, yanak), *aya* (aya, avuç, el içi), *adak* (ayak), *adaqlıg* (ayaklı), *azıg* (azı dişi), *azıg tiş* (azı dişi), *azıglıg* (azı dişi), *içäggü* (bağır, iç, derun), *bağırsak*, *bağırsuq* (bağırsak), *baş* (baş, kafa), *bil* (bel), *bilcä* (bele kadar), *mangiz* (beniz), *miyi* (beyin), *biläk* (bilek), *boğaz*, *boğuz* (boğaz), *öngüç* (boğaz gırtlak), *boquq*, *buğug* (boğaz uru, şiş), *mingiz*, *müyüz* (boynuz), *boyın*, *boyun* (boyun, ense, vücut), *burun* (burun), *yingtäggü* (burun hastalığı, nezle, sümüklü burun), *but* (but, ayak, bacak), *öpkä* (ciğer), *ängäk* (çene kemiği, çene), *dal* (dalak) *tamaq*, *tağmaq* (damak, gırtlak, boğaz), *tamur* (damar, nabız), *yinlig* (derili), *til*, *til* (dil), *tiş* (diş), *tiz* (diz), *töl* (döl), *ärin* (dudak), *irin* (dudak), *kaçıg* (duyu organı), *visay*, *visaya* (düşünme organı), *uvut* (edep yeri), *ilik*, *ilig* (el), *ät* (et), *tumsağ*, *tumsıq*, *tumsuğ*, *tumsuk* (gaga), *buq* (gırtlak, boğaz), *kindik* (göbek), *kögüs/z* (göğüs, kalp), *kön* (gön, deri), *köngül* (gönül, kalp), *ät'üz*, *ät'öz* (gövde, vücut), *köz* (göz), *ķabaq* (göz kapağı), *ķapaq* (göz kapağı), *ķarağ* (göz bebeği), *akıg* (gözyaşı), *ķaşanık*, *ķasanıg*-(idrar, sidik), *yilik* (ilik, kemik), *suq ärngäk* (işaret parmağı), *sidmäk* (işemek), *yan* (kalça), *ķanat* (kanat), *bağır*, *bağar* (karaciğer, göğüs), *ķarın* (karın), *yamuz*, *yomuz* (kasık), *ķas*, *ķaş* (kaş), *söngük*, *süngük* (kemik), *kirpik* (kirpik), *ķol* (kol), *ħol* (kol,el), *ķolbıç* (koltukaltı), *ħulğaq* (kulak), *ķolğaq*, *ķulğaq*, *ķolķaq*, *ķulak*, *ķulğaq*, *ķulķaq* (kulak), *çöktä* (kulak arkasındaki çıkık kemik), *ämig* (meme), *ķağuk* (mesane), *ängin* (omuz), *yara* (omuz), *ķar* (omuz, kolun üst kısmı), *ärngäk* (parmak), *üzüt* (ruh, can), *vaksik*, *vahşik*, *vħşik* (ruh, kut), *ķıl* (saç, kıl), *tü*, *tüü* (saç, kıl), *saçlıg* (saçlı), *sakal* (sakal), *uça* (sırt, arka, kuyruk, kuyruk sokumu), *sik*, *südük* (sidik), *singir* (sinir), *sügül* (sivilce), *tırangaq*, *tırnaq*, *tırngaq*, *tıngraq* (tırnak), *tobıq* (topuk), *tük* (tüy, saç), *yapağ* (uzuv), *yini* (uzuv, aza), *küidung* (vücut), *san* (vücut, kaba baldır), *sınlıg* (vücutla ilgili olan), *yüräk* (yürek), *yüüz*, *yüz* (yüz), *önglük* (yüz, çehre), *atsız ärngäk* (yüzük parmağı).

3. Irk Bitig'de Organ Adları

Ağız (ağız), *azıg* (azı dişi), *baş* (baş), *bil* (bel), *esri* (benekli), *boymul* (boyun-lu), *arlı* (çatallı boynuz), *teri* (deri), *et* (et), *oş* (iç organ, bağırsak), *kanat* (kanat), *karın* (karın), *kurugsak* (kursak), *kudursug* (kuyruk), *kudruk* (kuyruk), *emig* (meme), *yar* (omuz), *tan* (ten, vücut), *tuyug uyuglug* (toynak toynaklı), *tüs* (tüy), *yiling* (yele).

4. Divânü Lügâti't-Türk'teki Organ Adları

Boquq (âdemelmasının iki yanı deri ile et arasında oluşan et parçası guatr), *ağız* (ağız), *qasıg* (ağzın her iki yanındaki boşluk), *engek* (ağzın iki yanında bulunan çene kemikleri), *öpke* (akciğer), *bilig* (akıl), *uquş* (akıl), *alın* (alın), *yayguq*, *yazguq* (atın meme ucu), *yāl* (atın yelesi), *ad'ut* (avuç), *avut* (avuç), *aya* (aya, avuç içi), *adaq* (ayak), *ayaq* (ayak), *äg* (bacak arasındaki boşluk), *bağırsuq* (bağırsak), *bāş* (baş), *sapgāq*, *başgāq* (bedenin, kalçanın üst tarafında kalan kısım), *bēl* (bel), *mengiz* (beniz), *bid'ık* (bıyık), *bilek* (bilek), *song* (bir adamın topuğu), *boguz* (boğaz), *tamgāq* (boğaz, gırtlak), *sīn* (boy, pos, endam),

art (boyun), *ogruq süngüki* (boyundaki ilk omur), *bögür* (böğür), *burun* (burun), *büt* (but), *bagır* (ciğer, bağır), *sıdırgāq* (çatal ayak), *saqaq* (çene), *baqānaq* (çift toynaklı hayvanlarda toynakların arasında kalan boşluğa ya da toynakların iki yanına verilen ad), *solāq* (dalak), *talāq* (dalak), *qangriq* (damak), *tamur, tamar* (damar), *kón, teri* (deri), *bēz* (deri ile et arasında oluşan yumru), *quyqa* (deri, kürk), *burış, burqıg* (deride ya da kumaştaki kırıksıklık), *ezig* (derideki uzunlamasına çizik), *kedrim et* (derisi sıyrılmış et), *yung* (deve ya da koyun tüyü), *yoğdu* (devenin çenesinin altındaki uzun tüyler), *taban* (devenin toynağı), *qara quş* (devenin toynağının kenarları), *arq* (dışkı), *bōq* (dışkı), *bütgü* (dışkı), *yundaq* (dışkı, özellikle de atın dışkısı), *tıl, tıl* (dil), *tirsgēk* (dirsek), *sıdıq* (dişler arasındaki açıklık), *yangāq* (dişlerin ağzın her iki yanında üzerine dizildiği kemik, yanak kemiği), *tiz* (diz), *erın* (dudak), *elig* (el), *sögnegü* (el ile tirnak arasında çıkan sivilce), *bıçgil, bıçılğān* (eldeki, ayaktaki çatlaklar), *yıgaç* (erkeğin cinsel organı), *ıdıncu* (erkeğin uzun süre toplu tutulduktan sonra çözülüp serbest bırakılan saçı), *sik* (erkek cinsel organı), *kögüs* (göğüs), *bökseg* (göğüs ile boyun arasındaki bölge, göğsün yukarı kısmı), *küsri* (göğüs kafesi, kaburga kemikleri), *tós* (göğüs kemiği), *etrek* (görünüşi sağlıklı erkek), *köz* (göz), *çelpək* (göz çapağı), *tirsgēk* (göz kapağının kenarında çıkan sivilce), *qaraq* (göz yuvarı), *ürt qaraq* (göz bebeği), *qara qaraq* (gözün renkli bölümü), *ürüng qaraq* (gözün renkli bölümü), *yāş* (gözyaşı), *yın* (hayvan dışkısı), *yumur* (hayvanların körbağışağı), *müngüz* (her türlü hayvan boynuzu), *azıg* (her türlü hayvanın azı dişi), *taquq yalgı* (horoz ibiği), *arra* (idrar), *yiliglig* (ilikli), *yên* (insan bedeni), *bōd'* (insanın boyu), *toqluq* (insanın kelliği, hayvanın boynuzsuzluğu), *bürçek* (insanın perçemi, atın perçem, yele ya da kuyruk tüyü), *yarıq* (insanın uyluklarının sonlandığı ve kalçasının şekillenmeye başladığı bölge), *boyın* (insanın ya da başka bir canlının boynu), *süq erngēk* (işaret parmağı), *eyēgü* (kaburga kemiği), *tılāq* (kadın cinsel organı), *sökruk* (kadının cinsel organı), *am* (kadının cinsiyet organı), *ogulçuq* (kadının rahmi), *bitrik* (kadınların cinsel organının üst tarafında bulunan uyarılma sonucu kabaran parça; kadınların göğsü), *ümgük* (kafatasının yumuşak kısmı, bingıldak), *bıqın* (kalça), *yān* (kalça kemiğinin uçları, kalça kemiği), *yaya* (kalça, kıç), *öz* (kalp ve karın bölgesinde bulunan tüm organlar), *köngül* (kalp, gönül, akıl), *qān* (kan), *qanat* (kanat), *qarın* (karın), *qong* (kas), *yamız* (kasık), *qāş* (kaş), *enüç* (katarakt), *çöpür* (keçi kılı), *yovlic* (keçinin ince yumuşak tüyü), *süngük* (kemik), *çong* (kemiksiz et), *köt* (kıç), *quдруq* (kıç deliği), *emirçge* (kıkırdak), *yapgut* (kıl), *yelin* (kısrağın ya da herhangi herhangi bir toynaklı hayvanın memesi), *bugurda saç* (kıvrıkcık saç), *kirpik* (kirpik), *baqāçuq* (kol kası), *bağış* (kol, bacak ya da parmakların eklemlerini anlatmak için kullanılır), *in* (koyun pisliği), *içmek* (koyun, keçi postu), *köçük* (koyunların yağlı kuyruğu, insanın kalçası), *bögen* (körbağışak), *gongragu* (kulağın arkasındaki çıkıntı), *qulaq, qulxāk, qulqāq* (kulak), *buqaq* (kursak), *tumşuq* (kuş gagası), *çalgāy* (kuş kanadının uçları), *boqaq* (kuş kursağı), *sang* (kuş pisliği), *yūrğ* (kuş tüyü), *quđūçaq* (kuyruksokumu), *çekik, çüpek* (küçük erkek çocuğun cinsel organı), *öşün* (kürekkemiği), *yarın* (kürekkemiği), *kürk* (kürk), *amşan* (kürk yapılan deri), *emig* (meme göğüs), *qavuuq* (mesane), *qurugsaq* (mide), *elri* (oğlak derisi), *yulun* (omirilik), *özek* (omurilik), *eğın* (omuz), *köwre* (ölü bir hayvanın iç organları çürümüş ve kemiklerin üzerinde kurumuş et parçaları kalmış bedeni), *ernek, erngēk* (parmak), *bogım* (parmak eklemi), *kesme* (perçem), *küjek* (perçem, zülüf), *qāp* (rahimde ceninin etrafını çeviren zar), *saç* (saç), *örçüg, örgüç* (saç örgüsü), *örme* (saç örgüsü), *qırtıq* (saçta bulunan kepek), *qalnguq* (saçta oluşan kepek), *atgāq* (safra), *öt* (safra), *öng elig* (sağ el), *ong elig* (sağ el), *sāg elig* (sağ el), *yar* (salya), *içük* (samur ya da sincap kürkü), *yaprı qulāq* (sarkık kulak), *çiçālaq* (serçe parmak), *arqa* (sırt arka), *siğil* (siğil), *söl elig* (sol el), *lêş* (sümük), *yıng* (sümük), *ömgēn* (şahdamarı), *tulun, tulung* (şakak),

taşaq (taşak, testis), *sāg köngül* (temiz masum kalp), *tēr* (ter), *burçaq* (ter damlası), *tırngaq* (turnak, pençe), *qıruq* (topal ayak), *tuyaq* (toynak), *sud'ıuq* (tükürük), *tü* (tüy), *irig* (uyuz olmuş birinin kafası), *şış* (vücuttaki şiş ya da yumru), *eng* (yanak), *yud'ruq* (yumruk), *köwşek* (yumuşak et), *yürek* (yürek, kalp), *mung* (yirmi yaş dişi), *yürz* (yüz), *sepgil* (yüzde oluşan çil), *meng* (yüzdeki ben), *çıçāmuq* (yüzük parmağı).

5. Yeni Tarama Sözlüğündeki Organ Adları:

Ağız (ağız), *öyken*, *öygen* (akciğer), *akıl* (akıl), *alıl*, *alın* (alın), *çatmakaş* (alın ortasında birbirine bitişik kaş), *eñse* (arka), *kıç* (arka), *arħa* (arka, sırt), *itdirsegi* (arpacık, gözkapagında çıkan sivilce), *kıt* (aşık kemiğinin s biçiminde oyuk yanı), *oynardamar* (atardamar), *ağca*, *ağcam* (atın alnından boynuna doğru inen beyazlık), *çifte* (atın boğazı üzerindeki tüyen iki daire), *aya* (avuç), *ayağ*, *ayak* (ayak), *oma* (bacak), *bağırşak*, *bağırşuk* (bağırşak), *yürekbağı* (bağırşak), *bart* (baş), *kafa* (baş, kafa), *koñaq* (başta saç aralarında olan kepek, göz bebeği yerindeki aklık), *boy* (beden vücut), *oñurğa*, *oñurħa*, *oñurka* (belkemiği, omurga), *beniz* (beniz, yüz), *beyni* (beyin), *bıyık* (bıyık), *bilekçe* (bilek, hayvanların topuğu ile tırnağı arası), *baldır*, *baldur* (bitki gövdesi), *boğaz*, *boğuz* (boğaz), *süksün* (boyun kökü, ense), *bıkm* (böğür), *qabauyluq* (but kemiğinin yeri), *bağır* (ciğer, göğüs, sine), *baķanaq* (çatal tırnaklı hayvanların tırnakları), *çeñi* (çene), *kekeş* (çene altçene), *eñek çukuru* (çene çukuru, gamze), *eñek* (çene, çene kemiği, gerdan), *şakaq şakaq* (çenenin altındaki sarkık et, gerdan), *oğlaneşi* (çocuk doğduktan sonra gelen son, döleşi), *gözeni* (çöz çapağı), *tamar* (damar), *gön* (deri), *diş* (diş), *diz* (diz), *ağırşak* (diz kapağı, aşık kemiği), *diz ağırşığı* (dizkapağı), *incük*, *incik* (dizkapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı), *qurca* (domuz kılı), *qurşak* (domuz kılı), *yavrulıq* (dölyatağı), *tutaq*, *dutaq* (dudak), *şarkuq* *şaq* (düz uzun saç), *egri iyegü egri süñük* (eğe kemeği, kaburga kemiği), *el* (el), *kuş burnı* (gaga), *şelem* (gerdan), *boğurtlaq* (gırtlak, boğaz), *döş kemiği* (göğsün ortasında birbiriyle bitişen yumuşak kemikler), *göğüs*, *göğüz* (göğüs), *döş* (göğüs, sine), *gönül* (gönül, yürek), *gevde*, *göyde* (gövde vücut), *göz* (göz), *qaraq* (göz, göz bebeği), *göz qarası* (göz bebeği), *qabaq* (gözkapagı), *gönül şuyı* (gözyaşı), *et boynuzu* (hayvanların boynuzları arasında çıkan et parçası), *cıga*, *cıgal* (horoz, ördek, turna gibi hayvanların kuyruklarındaki uzun tüy), *şu, su yolu* (idrar yolu), *çimke* (incik kemiği), *çav*, *çavğın* (insan ve at, eşek, sığır gibi hayvanların erkeklik organı), *çöz* (işkembe ve bağırşığı kaplayan yap tabakası), *eyegü*, *iyegü* (kaburga kemiği), *baş çanağı* (kafatası), *kafa çanağı* (kafatası), *şaq bölügi* (kakül, zülf), *yanbaşı* (kalça kemiğinin üst kısmı), *oyluk*, *uyluq* (kalçadan dize kadar olan bacak kısmı), *göde bağırşak*, *göden* (kalın bağırşak), *cān evi* (kalp, yürek), *gürüz* (kambur), *kan kızılşu* (kan), *kanat* (kanat), *içegü* (karın boşluğundaki organlar ve bağırşaklar), *şaçanaq* (kas), *kaşık* (kasık), *qav* (kavlanmış yılandan çıkan deri), *kemük*, *süñük* (kemik), *oturak*, *ofuraq* (kıç, kaba et), *qıl*, *tüy* (kıl), *diken* (kılıçık, arı ve benzeri böceklerin iğnesi), *kirpük* (kirpik), *kol* (kol), *kığ* (koyun, keçi, deve gibi hayvanların toparlak ve kuru pisliği), *çaqıldaq* (koyunun kuyruğu altında kalan pislik), *itazusu* (köpekdişi), *boş bağarsuq* (körbağırşak), *qulaħ* (kulak), *kuş şanı*, *kuş siyigi* (kuş pisliği), *kepez* (kuşların başında perçem gibi olan tüy), *bezdüm kemiği* (kuyruksokumu kemiği), *süñücek*, *süñücük* (küçük kemik), *qulacık* (küçük kulak), *ħalu*, *ħalı* (ürek kemiği), *bicik*, *emcek*, *emcik*, *emcek*, *emecek*, *süd çeşmesi*, *sigil* (meme), *şızındı* (meni), *karın*, *yürek* (mide), *öyken düdügi* (nefes borusu), *quyruqşoqunu*, *quyruqşoqumu* (omurga kemiğinin son ucu), *çigin çigil* (omuz, omuz başı), *barmaq*, *barmaħ* (parmak), *qaraca* (pazu), *qaru* (pazu, kol), *foşbıyık* (posbıyık), *bölük*, *belik*, *örün* (saç bölüğü, saç örgüsü), *ağız yarı* (salya), *gevgeç qulaq* (sarkık olan kulak), *egin* (sırt, arka), *yağrın*, *yağrını* (sırt, sırtın yukarı kürek kesimi), *südük*, *sidük* (sidik), *buğdayık* (siğil), *bört*, *art*, *issilik*, *işşılık*, *sivilcü*, *sivilci* (sivilce), *bañ barmağı* (şehadet parmağı), *der* (ter), *yün*

(tüy, kuş tüyü), *sekirgen* (uca kemiği), *şatan* (uyluk), *almacık* (uyluk kemiğinin yuvarlak başı), *ten kalıbı* (vücut şekli), *boğaz deliği* (yemek borusu), *geğrek*, *geryek*, *geyrek* (yumuşak kemik, kıkırdak), *şaraca yir* (yüreğin içi, ortası).

6. Derleme Sözlüğündeki Organ Adları:

Abık (yumurtanın içindeki cenin), *akım* (ayağın üstü), *alay*, *çindik*, *yarın*, *yağır*, *yağırını*, *yangın*, *yarnu* (arka), *allıçatı* (iki kaşın arası), *ança*, *kaçat* (alın), *anna* (dirseğin iç kısmı), *annın çatı* (alın ortası), *ardı* (iki göz arası), *aşık*, *dizağurşağı*, *dizarşağı*, *şıdık*, *hamaca*, *maşşık* (diz kapağı), *atmer* (davar ve sığırın aşık kemiği), *avırt* (ağız içi, avurt), *avuk* (yanağın, ağızın boşluğuna gelen yeri, avurt), *aya*, *fidil*, *fındık*, *billür*, *billor*, *bilor*, *bilyor*, *hosalak*, *kodak* (erkeklik bezi), *ayācu* (ayak ucu), *ayna kemiği* (ağırsak kemiği), *azan* (katır tırnağı), *baak*, *bahank* (vücutta ve elde hasıl olan beyaz benekler), *baarsak*, *baarsık*, *bağarsaḥ*, *bağarsak*, *bağarsık*, *bağarsılık*, *bağarsırık*, *bağarsuḥ*, *bağarsuk*, *bağırsuḥ*, *bağırsık*, *bağırsılık*, *bağırsuk*, *bārsılık*, *bārsırık*, *barsuk*, *bayırsak*, *biğarsığ*, *boğarsığ*, *boğarsak*, *boğarsık*, *boğarsuk*, *çiriş*, *pumbar*, *içeği*, *iceği*, *içirik* (bağırsak), *babbık*, *babık*, *sırnak* (hayvan tırnağı), *babuk* (omurganın her bir tırnağı), *bade parmak*, *badı parmak*, *badem parmak*, *badi bannak* (şahadet parmağı), *badıç* (erkeğin cinsiyet organının sünnet olurken kesilen kısmı), *baf*, *paf*, *hosciğer*, *öpke*, *öhbe*, *ök*, *öyken*, *öğen*, *öyfe*, *öygen*, *öykün*, *paf*, *pafciğer*, *kızıl* (akciğer), *bağıröhve*, *öpge* (karaciğer, akciğer), *bağırtlak göz* (patlak göz), *bakamak* (hayvanın mahmuz tırnağı), *bakanak* (at bileği), *bakınak* (geviş getiren hayvanların tırnağı, bileği, tırnak arası), *bal*, *cayak*, *öbbe*, *öppe*, *tuluk*, *tulum*, *tulun*, *tulup*, *yağak*, *yamuz*, *duluk* (yanak), *balı*, *cöge*, *humma*, *höleke*, *hot kemiği*, *pete*, *solak*, *şemelek*, *kap*, *yüksükçük* (aşık kemiği), *baldur*, *pert*, *yamuz* (baldır), *balıketi*, *balıcak* (kolun üst kısmında şişkince duran kas kitlesi, pazı, pas), *bamak*, *bāmak*, *bamrak*, *bannak*, *barbaḥ*, *bārmak*, *barmaḥ*, *barnak*, *dulup*, *parnak*, *bannaḥ* (parmak), *bambıl* (alt dudağın altından çıkan sık sakal), *barın*, *bağar*, *bār*, *barğ*, *böğür*, *can dili*, *öğür*, *ök*, *sina*, *kükrek*, *dös*, *cenev*, *cenevi*, *canaḥi*, *kökrek*, *kökürek*, *temeçi* (göğüs), *basak* (kalın, tabaklanmış deri), *basra* (yüzde çil ve leke), *başarat parmağı* (baş parmak), *başböğrek*, *cürek*, *hiçin*, *örek*, *matara*, *üreḥ*, *ürek*, *zimin*, *hütdede*, *öğsüsçe* (yürek), *bavour*, *bour*, *böğür*, *bönce* (karaciğer), *bāz* (boğaz), *baz*, *hücut*, *horak*, *ten*, *torlik*, *töngök*, *éyin*, *egni*, *eğil*, *eğen*, *eğin*, *eze*, *cüdde* (vücut), *bazı* (pazı), *bazuk* (kol ve bacaktaki kaslar), *bebrek*, *böğrek*, *bıdı*, *bıdık*, *boğrek*, *boorek*, *bödek*, *bödelek*, *bödenek*, *bödüleek*, *böğürçük*, *böorek*, *börek*, *böyrek*, *böyreyh*, *bumburek*, *cıngıl*, *dıngıl*, *dömbelek*, *höndelek*, *tıngırdek*, *tomtom*, *tömdek*, *kangal*, *bödelek*, *börek*, *mumrek* (böbrek), *bel* (meni), *belin* (hayvan memelerinin arkadan görülen kısmı), *benk*, *beğ*, *benğ*, *bezek* (cilt üzerindeki koyu renk leke, ben), *bertlek*, *bürtlek* (patlak, devrik göz), *beyineek* (ayak parmaklarının altındaki şişkin kısım), *beze* (vücut yapısı), *bıbık* (küçük kızların cinsiyet organı), *bıcık* (dişi kedinin üreme organı), *biğ*, *bıyık*, *buyık*, *buyuk*, *silim*, *mıynık*, *buğun* (bıyık), *bıfın*, *böğür*, *boğür*, *böğür*, *büğür*, *köfün*, *kamrık* (böğür), *bıkınak* (eklem, bilek, keçi koyunlarda tırnakların biraz yukarısındaki kemik parçaları), *bingıldak*, *habe*, *öden*, *tombak*, *tumbuş*, *mikgin*, *zig*, *kaşıcak*, *kursak* (mide), *birçek* (kadın saçı), *bızık*, *bizzik* (arı iğnesi), *bibi*, *bibiş* (çocuk dilinde cinsiyet organı), *bilebolu*, *sanra* (hayvan pisliği), *boccik*, *boccik*, *boçcik*, *boççık* (keçi kuyruğu), *boğoz*, *boğuz*, *buaz*, *buoaz*, *lığlığa*, *ömek hurtık*, *düdük*, *somak*, *somat* (boğaz), *bombar* (koyun vb hayvanların kalın bağırsağı), *bork*, *işitgen*, *işidek* (kulak), *boşböğür* (kalça ve kaburga kemiği arasındaki kısım), *boyun kökü*, *boyun kütüğü*, *şele*, *eğn*, *kepen*, *süsgün*, *süsün*, *süysün*, *susun*, *süsün*, *düydüü*, *düğdüş* (ense), *boyuntucu*, *süksün kütüğü* (ense kökü), *bödek*, *böğrek* (iç organlar, yürek), *bödelek*, *zerdoy* (öd kesesi), *bök*, *böke* (aşık kemiğinin yumru tarafı), *böşböğür* (karın boşluğunun sol tarafı), *buğur* (omurgayla kaburganın birleştiği yer), *bukak* (çene altından sarkan etli bölüm, gerdan),

bükeneek (diz kapağının altı), *büzdüm kemiği*, *büznük kemiği*, *tonton kemiği*, *soku* (kuyruk sokumu kemiği), *büzzük*, *bızzık*, *bizik*, *büyzük*, *büzük* (büzük, kıç, makat, anüs), *çağ* (baldır kemiği), *çağ kemiği*, *cā*, *ca kemiği*, *çağ kemiği* (kolun döner kemiği), *can bezi*, *kurtyemez* (omurilik soğanı), *canevi* (kalbin altı, göğüs kemiğinin bitiği yer), *cap*, *çatmık* (kaş), *cara*, *çara*, *şapşak* (dişi hayvanın üreme organı), *caurun* (hayvanın kürek kemiği), *cayak tuş*, *kutnakdiş*, *kafadişi*, *kökdişi* (azıdişi), *ceğer*, *cer*, *dilak* (ciğer), *celke*, *yeli*, *yelke* (yele), *cendek*, *cemdek*, *cemdeyh*, *çendek* (insan veya hayvan ölüsü, beden), *cevcik* (dudaklarla yanağın birleştiği yer), *ceynak*, *cırnañ*, *cinik* (kuş ve tavukların göğsündeki çatal kemik, lades kemiği), *cırganak* (karın boşluğundaki organlar), *cırtlak parmak*, *çiçe*, *çite parmak*, *çit parmak*, *sırçe barmañ* (küçük parmak), *cidav*, *cidav*, *cidavi*, *cidavu*, *cidago*, *cidağı*, *cidavi*, *cidalığ*, *cidov* (omuzbaşı, kürek kemiğinin üstü), *cikcik*, *hunç*, *pampa*, *tuy*, *tü*, *tüğ*, *tük*, *tüüğ*, *tuy* (tüy), *cinigöz* (gök renkli göz), *ciyak*, *kukul* (kuş tüyü), *ciynak*, *kolun köprüsü*, *komuk* (köprücük kemiği), *combaz*, *çombaz* (başın tepe kısmında bırakılan saçlar), *comburt* (kadınların belden aşağı kısmı), *cömbek* (karın, mide), *cukcuk* (çocuk gerdanı), *cuva* (kümes hayvanlarındaki renkli tüy), *cuvak* (atın tırnağının üstündeki etli bölge), *cük*, *cuk*, *cüllü*, *fink*, *bilik*, *bülük*, *dudu*, *pıddık*, *putuñ*, *şafıl*, *pıttık*, *yirik*, *yirig*, *yirik dudaklı*, *dıllık*, *muncñ*, *kepiç*, *kepiş*, *kitik*, *dıllıñ*, *dıllığ*, *dımdıñ*, *dındık*, *ten* (kadın cinsiyet organı), *cülle*, *cocak* (kafa), *çaç*, *tönmek*, *meri*, *saş*, *birçek*, *bürçek* (saç), *çafi*, *ninik* (turnak), *çağ kemiği* (kalça ile diz arasındaki kemik), *çağşır*, *çağşır*, *çakışır*, *çarşır*, *çaşgır* (kümes hayvanları ve kuşların ayaklarındaki tüyler, telekler), *çahırgöz* (siyah ile ela arası göz), *çahmur* (süt mavisi göz), *çak* (başta saçların birleştiği yer), *çakcaver* (hayvanlarda alt çeneyi üst çeneye bağlayan yer), *çalak* (erkek domuzun dışarı çıkan keskin dişi), *çalguç*, *çalgıç* (domuzun azı dişi), *çangalak* (keçi ve koyun gibi hayvanlarda kıvrılmış boynuz), *çari* (sığırmın kuyruk kılı), *çatanak* (bacakların gövdeye birleştiği yer), *çatı*, *çatara*, *çita arası*, *pataç*, *pataş* (bacak arası), *çebiç çene* (sivri çene), *çelek* (kanat tüyü), *çen*, *tulu* (omuz arası), *çenber yağı* (karın zarı), *çeneke* (çenenin uç tarafı), *çevt* (hayvanın dişilik organı), *çıbık kemiği* (boyun kemiği), *çığa* (kümes hayvanları ve kuşların baş, kanat ve kuyruklarındaki renkli ince ve uzun tüyler), *çığal* (kümes hayvanlarının ve uçan kuşların uzun tüyleri), *çığın*, *çığır*, *çığınbaş*, *çığiz*, *kumcik* (omuz başı), *çına*, *çınacık*, *titak* (dirsek), *çiğ* (aşık kemiğinin çukur tarafı), *çiğik*, *kaykaş*, *kiprik kayhaş* (kirpik), *çik*, *cak*, *cık*, *cik*, *cike*, *çık* (aşık kemiğinin çukur tarafı), *çilik*, *cilik*, *çillik*, *çillik*, *hüpçük*, *kase* (dişilik organı), *çimidi*, *imik*, *imirtlek*, *imük*, *inük*, *pinç* (beyin), *çöl* (but, sağrı), *çuluz*, *muz*, *üsküf* (boyun), *çüllük*, *çücük*, *cücül*, *haraba*, *kıdır*, *kotak*, *kertikbaş*, *maslahat*, *meçikli*, *öle*, *terdek*, *argaç*, *bilik*, *bobuş*, *giller*, *boduk*, *çavkın*, *zıbık*, *meret*, *heybe*, *lolo*, *yarañ gagal*, *çam çivisi*, *haymur*, *şingırdak*, *malaka*, *meret*, *zagun*, *bilik*, *bülük*, *neste* (erkeğin cinsiyet(üreme) organı), *çümbül*, *çümü* (erkek çocukların erkeklik organı), *dakım*, *dakım dayra* (erkek çocuğun cinsel organı), *dal arası* (kürek kemikleri arasındaki çukurluk), *dalañ*, *dalah*, *karatavuk* (dalak), *dalak* (aşığın çukur olmayan tarafı), *dalak*, *çipa* (göbek), *damañ* (damak), *arak*, *darağ*, *darah*, *darañ* (ayak tarağı), *daşlık* *daşlıñ*, *daşlanguç*, *daşlantı*, *daşlıca*, *daşlığ*, *daşlıñ* (kümes hayvanlarının midesi), *dencik*, *dendik* (kümes hayvanları ve kuşların kursağı), *dızdıñ*, *dızdık*, *dızdınan*, *dızık*, *dızlık*, *oturak*, *oturañ*, *kıkın*, *kılcan* (kıç, makat), *didak* (kolun dirsek kısmı), *dilcek*, *dilcik*, *malaza*, *karak* (bademcik), *dingil* (omuz, bacak), *dobaç* (pazı kemiğinin omuzla birleştiği yer), *dodik*, *doduk* (çocuk ayağı), *doduk* (insan ayağı), *doğa* (aşık kemiğinin üst ve düz olan yanı), *doğanañ*, *doğanak* (rahim), *doğduk* (keçinin dört ayağı), *dolay* (insan ya da herhangi bir varlığın belden aşağı kısmı), *doma* (ur), *domaç* (öküz ve ineğin aşık kemiği), *doplur* (hayvanların erkeklik organı), *döl yatağı*, *döl yeri* (rahim), *dös* (bağır, göğüs), *dümbeleyh*, *oyruk*, *tırtnik*, *kımuç*, *pöç*, *pöçük*, *bocık kemiği*, *sekizköy*, *gıç*, *gıc*, *gık* (kuyruk sokumu), *ecim ecim kemiği*, *ecimecin*, *çekişen kemiği* (lades

kemiği), *ecük, cızdık, çotum, çörtme, homça, humaca, halça, sofra, menç, uma, yamız, buca, çon, colum, con, çona, çonu, çön* (kalça), *egek, engi, çine, dilık, kanca, meke, avurt* (çene), *eğ, eğecen, eğmeç, ek* (vücuttaki eklem yerleri, parmak boğumu), *eğği, geyerek, geyrek* (kaburga), *eğek* (alt çene kemiği), *eğen, eğin, can tahtası, çitlevü, sepetliği, söğük, iman tahtası* (göğüs kemiği), *eğen, éyin, çın, çin, çingil, çoba, hüppülüç, çiğın, çiğni, hüppülüç, muş, dal, dalh* (omuz), *eğey, ege kemiği, eye, eğeyi, eya, eyeği, eyey, éyéy, gavırğa, çitloğ, çit, çiti kemiği, çötürge, oğürge, öğrek, öğürge, sepetkemiği, sepetlek, sepetlig, sepetlik, temeci, tomes, tumeçi, iya, iyağı, iyegi, iyegi, iyözü, kaşıklık gemi* (kaburga kemiği), *eklize at* (atın kuyruğu), *ekne* (ense), *elcık* (küçük el), *emcik* (hayvan memesi), *emik* (insan beyni), *emme, bıkıldak, bingıldayık, bunguldak. Dındıldak, dındıldoñ, mungıldak, muñıldak, emcek, omak, puharlıñ* (bingıldak), *emzik* (hayvanların memelerinin uçları), *en, enk* (parmağın ek yeri, eklem), *erbi* (sarı saç), *erimce* (erkek ördeğin kuyruğu arasında yukarı doğru kıvrılmış olan kuyruğu), *erin, dadak, dodañ, dodak, şıpıldak, muncur* (dudak), *esnek* (baş ve işaret parmaklarının açılmasıyla iki parmak ucu arasında kalan uzunluk), *etek* (üreme organı), *etek, evcık, gasık, garşuñ, kasuh* (kasık), *evşan, bızık, bıjik, bızık, bizik, südük* (sidik), *eyek, meke, mekiş, söge* (alt çene), *eyrek* (göğüs kemiğine birleşmeyen en alttaki üç kaburga kemiği), *eze* (tırnak dibindeki deri), *far* (kekliğin boğazındaki kırmızı halka), *fas hotak* (baş), *fek* (kuş kanadının büyük kalemeleri), *fele* (arkaya yatık kısa boynuz), *fiğla, hot, hant, oma, almacık, homa, hama, homaca, homaça, homça, tece* (kalça kemiği), *fincih, uşaklık, uşakeşi, uşahlıñ* (döl yolu, rahim yolu), *fincık, bızdık* (cinsiyet organı), *fırçı* (domuz kılı), *firtıñ, fırtık, fırtılıh, fırtılık, boboc, hotlak, simirsek, şörük, ingil* (sümük), *fırtılık, fırtıñ, çomar, kalak, mıdık, kalak* (burun), *fışaş* (manda pisliği), *ficir* (kalça kemiğinin topuz gibi çıkıntı olan kısmı), *fiçir kemiği* (diz kapağındaki iki kemiği birleştiren kıkırdak), *fili, hont, oluk* (uyluk kemiği), *gāden, hultık* (gerdan), *gagak, gagart, gege, gegek, gekme, gekmeç, gıdak, gıgucık, gıguc, gıkuç, gıkmak, dürtmeç, saya, imdik, kakma, kakmak, kuduk, kuluç, medik, mittık, nıkart, didek, kekmek* (gaga), *gagal* (göz bebeği), *gagan, gogan, höttük, hörülük, hömürtlek, höğürtlek, hümertlek, hordela, holkum, hırtlak, hırtdeyh, hırtlağ, hırtlek, hırtlık, hıtlık, hıtlak, hırtlık, öğürtlek, özek, imik, imirtlek, imük, inük, kemirtlek, kemürtlek, keniz, ketlek, zeze, hırtlek* (gırtlak), *gālak* (erkek at ve eşeğin cinsiyet organı), *galak, buynuz, dal, horak, kıynuz, koç, müğüz, kükmek* (boynuz), *galak, homürtlek, sonak, zamzak* (burun kemiği), *galat* (salyangozun kabuğu), *gamcak, oyu, övüç, öyü, pataz, panak, patas, tekem, üç, avıç, aç, pança, pataz, tuşık, yuvaraç* (avuç), *gan, can suyu, bekmez, dem* (kan), *gangal göz* (büyük çıkık göz), *gars, talu* (iki kürek kemiği arası), *gavil, yoluk* (deri), *gavlak* (tüy ve kabuğu dökülmüş deri), *gebil, gelp, çiğerevi, dalaz, süldürmen, öt, kelp, fehir, canavi, canevi, cenev, conevi* (kalp), *geçeneş* (yabani keçi boynuzu), *geğinz* (burun boşluğunun arka kısmı, geniz), *geğirtlek* (gırtlak kemiği), *gemirtik* (kulağın kıkırdak kısmı, kepçe), *gemşin* (omuz kemiği), *gemük, gemih, sumuk, süyek, şimik* (kemik), *gertek* (elmacık kemiği), *gıbal* (çehre), *gıcıl parmak, çit parmak* (serçe parmak), *gıç, gıc, gık, gış, dikme* (bacak), *gıç, gıc, gık, papo, papuk* (ayak), *gıgirt* (ince kıkırdak kemiği), *gıkkız, çilbidik, pepene, kakart, telpek* (horoz ibiği, ibik), *gıl* (kıl), *gılçar* (at kuyruğu tüyü), *gıncık, gırınçil, mühre* (diş eti), *gındız, merçem* (perçem), *gümük* (basık burun), *hağ* (parmak boğumu), *haha* (kaka), *hahırahı, hahirik, kansırık, kağsırık, kankırık, kanrık, kañruk, kasırık, kasırık, karık, kavurmuk, kasmuk, kelbe* (balgam), *hapas, hap, sel, lap, le, hapa, ez* (avuç içi), *hardala* (sığır etinin but kısmı), *havırt* (ağzın yan tarafı, avurt), *helliyh, sambil, sil, sileken, şelā, şırlak, yalpk, şorik, salvar* (salya), *hukış* (damar, sinir), *humürtlek, imirtlek, kümürtlek, kemertlek, kemirtek, kemirtlek, kemirtlik, kirtlek, kümürdek, kıkirik* (kıkırdak), *hiç, çimke* (bacak kemiği), *hod kemiği, omrav, omurov, siğer kemiği, siyerkemiği* (omurga), *homaka, kapanaz, lobut* (sığırların aşık kemiği), *hortum* (yemek borusu), *ısrıgu* (sivilce), *ıvlak* (bacak

arasındaki boşluk), *ibici* (kulak ucu), *ibik*, *indik* (tavuk, kuş vb. Hayvanların gagası), *ilikli* (koyun yüreği), *ililmek* (parmak eklemeleri), *iplicek* (uyluk kemiğini kalçaya bağlayan kas), *irtmek* (iki diş arasında fazlaca uzamış olan et parçası), *istol*, *kamat* (kol), *kabak* (kafatası), *kabalık* (kuyruk sokumunun üstü), *kacik*, *kocik*, *koc*, *komuk*, *kuru şemik* (topuk kemiği), *kalak* (kanat), *kalurga*, *kangıt*, *kakamit*, *kanglı*, *kanğıldak* (iskelet), *kana*, *koduk*, *ürtmek* (kuyruk), *kandal* (kemikleşmiş kıkırdak), *kandız* (mide ve karın bölgesi), *kankala*, *yağar*, *cavurun*, *cavürün* (iki omuz arası), *kapçık* (göz kapağı), *kaptırka* (kaburga, iskelet), *kaşaltak*, *tufa*, *tufat* (çene kemiği), *kelmiç* (balığın büyük kılçıkları), *kemki* (insanın kafatası), *kesme* (alındaki saçlar, kakül), *keyrek* (kaburga kemiklerinin alttan birinci, ikinci çifti), *kıç* (bacağın dizkapağından aşağı bölümü), *kıki*, *boynuburuk* (insan dışkısı), *kılan* (sert keçi kılı), *kılk* (kalça ile makat arası), *kısağı*, *kısağ* (davarlarda omuz), *kıvrış* (keçi pisliği), *kıvrış* (arası açık boynuz), *kızılca* (göğsün koltuk altına gelen bölümü), *kilten* (eklem yeri), *kirtik*, *kirtik* (kulak kıkırdağı), *kiskil* (atın perçemi, yelle), *koduç*, *kodoş* (düzenilmiş öküz ve inek boynuzu), *kokarilik*, *uzunilik* (omirilik), *kol ayaz* (el ayası), *kolunç* (iki kürek kemiği arasındaki damar), *kotuş* (inek memesi), *kozak*, *kozalak* (deve pisliği), *kömük* (yassı burun), *könü* (hayvanın iç yağı), *köpen* (hayvanın akciğeri), *körkeven* (kıvırcık saç), *kubur*, *gubur* (kürek kemiklerinin çıkıntılı yeri), *kulak tözü*, *kula tözü*, *mentek* (kulak arkası), *kuluneti* (uyluk eti), *kumec* (hayvan sidiği), *kuyruk kapağı* (koyun kuyruğunun altındaki tüysüz deri), *künüç* (hayvanın omuzu), *künük* (insan göbeği), *küpe*, *küpeli*, *mengil*, *mengili*, *mengilli*, *mengül*, *menik* (kulak memesi), *maça* (koyunların ön bacaklarının dizden yukarı bölümü), *mastar* (davar memesi), *maya* (başparmağın altındaki etli kısım), *memek*, *micik*, *bicik*, *cicik*, *mentik*, *emcek*, *emcik*, *emcek*, *emecen*, *emicik*, *emicek*, *emme*, *bicik*, *becik*, *bici*, *bücük* (meme), *muşga*, *en*, *ene*, *enğ* (dişi canlılarda üreme organının dış kısmı), *miçel* (ilik), *muşmak* (domuzun burnu), *nini*, *ninni*, *yanarca* (göz bebeği), *nuna* (el ve ayak tırnakları), *nünük* *ömürtlek*, *öm* (gırtlak çıkıntısı, adem elması), *oht* (gönül), *oma*, *omaca* (elmacık kemiği), *oma*, *omaca*, *zencir kemiği* (bel kemiği), *omaca* (büyük emik), *omaca* (sığırların topuk kemiği), *orka* (insan sırtı), *oturañ* (insan ensesi), *oturañ* (kalça yanları), *oturamak*, *sırd*, *yağarnı*, *yaan*, *yaarnı*, *yağarnı yağın*, *yağırnı*, *yağrı*, *yağrıdal*, *yağrın*, *yağrındali*, *yağrını*, *yangırı*, *yānrı*, *yargan*, *eğen*, *eğın*, *hop*, *bıkın* (sırt), *oyru* (gövde), *öçük* (kalın dudak), *öge kemiği* (eğe kemiği), *ök* (akıl), *ömür*, *ömürdek*, *nünük* (gırtlak, boğaz, yemek borusu), *öñgol* (hayvanların ön bacakları), *paçala* (safra kesesi), *pançak*, *pança*, *tatul* (pençe), *parmakbebeği* (el ve ayak parmaklarında, tırnağın altına ve ucuna gelen şişkince yer), *part*, *parti*, *partın*, *sepet*, *tumbak*, *zilli*, *part*, *zerre*, *badır* (karın), *patan* (ayak, bacak), *patanç* (uyluk), *pati* (küçük çocuk eli), *pelit* (çocuğun erkeklik organının ucu), *pençeviş*, *uykuluk* (karaciğer), *per* (diş kökü), *per* (kuş kanadı), *pıtık*, *pitik*, *çebiş* (kız çocuklarının cinsiyet organı), *piçeyh* (alna dökülen kısa saç), *pipili*, *mengül*, *lülük*, *lili*, *lüllü*, *lüllük*, *lülü* (çocuğun erkeklik organı), *portanağ* (dışarı çıkmış bağırsak), *puñah*, *gıdih* (çene altı), *pumpul*, *pumpuş*, *pupuş* (güvercin ve tavukların tepelerindeki tüyler), *pürçek* (alna sarkan saç), *pürçek* (kadınların şakaklarından sarkan saç), *püsür*, *oturakyeri*, *oturañyeri* (makat), *saçuza* (kasların arasındaki yassı, enli sinir), *sağaz* (hayvanın sağ ayak aşığı), *sahal*, *sakgal*, *sekkel*, *sokal*, *kirtik*, *sağgal*, *sañal* (sakal), *salak* (elli altmış yaşındaki adamların erkeklik organı), *sama*, *samadan* (köpek pisliği), *sanra* (hayvanların kuyruk sokumuna yakın yanakları), *sarkanak*, *sarkınak* (çene altından sarkan et), *satan* (bacakların birleştiği yer), *severe* (göğüs kafesi), *sıkma meme* (büyük meme), *sidekliğ* (sidik yolu), *sinci*, *topuñ*, *topuk meşüğü* (ayak bileği), *sinil*, *sivil*, *koça* (siğil), *sokurtüyüm*, *tatarhamı* (apandisit), *somak* (köpek burnu), *sonak* (kuş gagası), *sueleği*, *suluk*, *süçük torbası*, *kavuk*, *kavık*, *kavluñ*, *kavluk*, *fişdılık* (sidik torbası), *suntur*, *sur*, *şemre*, *kıbal*, *kılavat*, *kilik*, *muş*, *sitra*, *yöndem*, *duluk*, *doluk*, *dulug*, *duluñ*, *dulum*, *dulun*, *silik*, *sukum*, *yañız*, *suma*, *terime*, *since*, *sinçi*, *sine*, *sufat*, *murik*, *murız*, *navrak*, *dıdık*,

duşka, duşkaltak, kaça, kırtış, navrah, siğlim, şikir, şikil, beñne (yüz), süğsük (boyun, boğaz), süksün, süğsün, süksün (ense), süleyman (hayvan yüreği), süluf (yanağa dökülen saç), şama, ten (sığırlarda dişilik organı), şaşak, tanav, arabağı (burun deliği), şemik (ayak bileği kemiği), şıldır, vide, bakanak, bañanak (göz), şırdan, homra, şırdan (işkembe), şikir, zımur, murık, sufat, suvat, muştur (surat, biçim), şüşük (kursak), takfa (hayvan böbreği), talak (aşık kemiğinin yan yüzü), tantak, tanta (kalça kaba et), tatuli (el), telek, telenk (kuş, tavuk gibi hayvanların kanat kalemleri, tüy), ters (insan ve hayvan dışkısı), tıdak (kol dirseği), tınış (soluk, nefes), tifrek, şoruh, tüpürceyh (tükürük), tin (ruh), tiş (diş), tok (aşık kemiğinin çıkıntılı yanı), tombuluş (ense kökü ile sırtın birleştiği nokta), toppuh (topuk), tot, totik (dört bacaklı hayvanlarda bacağın dizden aşağı bölümü), toz (diz), tök (aşık kemiğinin üst tarafı), tös, tuç (boyunla başın birleştiği yer), tufa (yanak çukuru), tuluk (hayvanların sidik torbası), tüymen saç (gür saç), udyeri, memük (insanda üreme organı), uya, san (organ), uyru, ülgudür, soymaç, cendek (beden), üdük (meme ucu), üdük, ümük, ümürtlek, ünük, somak (soluk borusu, gırtlak), üzenği, üzenğili, üzenğilik (ayak tabanındaki çukur), üzenği, üzenğili, üzenğilik (ayak altı çukuru), varaza (gövde organları), varaza (sinir), vayvay tüyü (gövdedeki ince tüyler), yaka (kadın memesi), yançih (geniş kalça), yanyancık (koltuk altı), yarımliñ, yarımlik, kukur, ur (fitik), yelki (uzun kanat), yıdar (sindirim organı), yumru (kuşlarda bir organ), yumur (hayvanlarda midenin bir parçası), yumurtalık (parmağın tırnak altında kalan iç ve uç bölümü), yüksük (baldır kemiğinin kalça kemiği ile birleştiği eklem), yürek, yürek (karın, mide bağırsak), zeh (tırnak dibi), zivir (iç, mide), zuluf (züluf).

7. Eserlerdeki Organ Adlarının Benzerlikleri

Adak (OY), adak (UTS), ad'aq, ayaq (DLT), ayağ, ayak (YTS): ayak.

Ad'ut, avut, aya (DLT), adut, ayaça (UTS), aya (YTS), avıç (DS): avuç.

Ämig (UTS), emig (IB), bicik (YTS), emcek, emcik, emcek, emecek (YTS), memek, micik, bicik, cicik, mentik, emcek, emcik, emcek, emecen (DS): meme.

Ängäk (UTS), eñek (YTS), egek, engi, çine (DS): çene, çene kemiği.

Ärngäk (UTS), ernek, erngek (DLT) barmağ, barmañ (YTS), bamak, bāmak, bamrak, bannak, barbañ, bārmak, barmañ, barnak, dulup, parnak, bannañ (DS): parmak.

Bağırsak, bağırsuk (UTS), bağırsuq (DLT), bağırsak, bağırsuk (YTS), baarsak, baarsık, bağarsañ, bağarsak, bağarsık, bağarsılık, bağarsirik, bağarsuh, bağarsuk, bağırsıñ, bağırsık, bağırsılık, bağırsuk, bārsılık, bārsirik, barsuk, bayırsak, bığarsığ, boğarsığ, boğarsak, boğarsık, boğarsuk (DS): bağırsak.

Baş (OY), baş (UTS), baş (IB), bāş (DLT): baş.

Bıdık (DLT), bıyık (YTS), bığ, bıyık, buyık, buyuk, silim, mıyık, buğun (DS): bıyık.

Bil (UTS), bil (IB), bēl (DLT): bel.

Biläk (UTS), bilek (DLT), bilekçe (YTS): bilek.

Boguzlandı (OY), boğaz, boğuz (UTS), boguz (DLT), boğaz, boğuz (YTS), bāz, boğoz, boğuz, buaz, buvaz, lığlığa, ömek hurtık, düdük, somak, somat (DS): boğaz.

Bögür (DLT), bıñın (YTS), bıñın, böğür, boğür, böğür, büğür, köfün, kamrık, (DS): böğür.

Çıçalaq (DLT), gıcıl parmak, çıt parmak (DS): serçe parmak.

Eğegi, geyerek, geyrek eyegü (DLT), eyegü, iyegü (YTS), eğey, eğe kemiği, eye, eğeyi, eya, eyeği, eyey, éyéy, gavırğa, çıtloğ, çit, çiti kemiği, çötürge, oğürge, öğrek, öğürge, sepetkemiği, sepetlek, sepetlig, sepetlik, temeçi, tomes, tumeçi, iya, iyağı, iyeği, iyegi, iyözü, kaşıklık gemi (DS): kaburga kemiği.

- Ķanat* (UTS), *kanat(ib)*, *qanat*(DLT): kanat.
Kanınĝ (OY), *qān*(DLT), *ķan*(YTS), *ķızılķu* (YTS) *gan*, *can suyu*, *bekmez*, *dem* (DS): kan.
- Ķaraĝ* (UTS), *qaraq*, *ūr*t qaraq, *qara qaraq*, *ūrting qaraq* (DLT) *ķaraķ* (YTS), *gagal*, *nini*, *ninni*, *yanarca* (DS): göz bebeĝi.
- Ķaķ* (OY), *ķas*, *ķaķ* (UTS), *qāķ* (DLT), *cap*, *ķatmık* (DS): kaķ.
Kōĝüs/z(UTS), *kōĝüs* (DLT), *gōĝüs*, *gōĝüz* (YTS): gōĝüs.
Kōngül (UTS), *kōngül* (DLT), *gōñül* (YTS): gönül.
Köz (OY), *köz* (UTS), *köz* (DLT), *göz* (YTS): göz
Kudruk, *kudursug* (IB), *kana*, *koduk*, *ūr*tmek (DS): kuyruk
Kulkakın (OY), *ķolĝaķ*, *ķulĝaķ*, *ķolķaķ*, *ķulaķ*, *ķulĝaķ*, *ķulķaķ* *hulĝaķ* (UTS), *qulaq*, *qulxāk*, *qulqāq* (DLT), *ķulaĥ* (YTS), *bork*, *iķitgen*, *iķidek* (DS): kulak.
Māngiz (UTS), *mengiz*, *müngüz* (DLT), *beñiz* (YTS): beniz.
Mingiz, *müyüz* (UTS), *galak*, *buynuz*, *dal*, *horak*, *kıynız*, *koķ*, *müĝüz*, *kükmek* (DS): boynuz.
- Oturak*, *ofuraķ* (YTS) *dızdĥ*, *dızdik*, *dızdınan*, *dızık*, *dızızık*, *oturak*, *oturaĥ*, *kıkın*, *kılcan* (DS): kıç, makat.
Öpkä (UTS), *öpke* (DLT), *öyken*, *öygen* (YTS), *öpke*, *öhbe*, *ök*, *öyken*, *öĝen*, *öygen*, *öykün* (DS): akciĝer.
Solāq talāq (DLT), *dalaĥ*, *dalah* (DS): dalak.
Süngüküng (OY), *sōngük*, *süngük* (UTS), *süngük* (DLT), *kemük*, *sünük* (YTS), *gemük*, *gemih*, *sumuk*, *süyek*, *ķimik* (DS): kemik.
Tamaķ, *taĝmaķ* (UTS), *damaĥ* (DS): damak.
Tamur, *tamar* (DLT), *famar* (YTS): damar.
Tizligig (OY), *tiz* (UTS), *tiz* (DLT), *diz* (YTS), *toz* (DS): diz.
Tüs (IB), *tük* (UTS), *tü* (DLT), *tuy*, *tü*, *tüĝ*, *tük*, *tüuĝ*, *tuy* (DS): tüy.
Yiling (IB), *celke*, *yeli*, *yelke* (DS): yele.
Yüräk (UTS), *yürek* (DLT), *cürek*, *örek*, *üreĥ*, *ürek* (DS): yürek.
Yüzing (OY), *yüüz*, *yüz* (UTS), *yürz* (DLT): yüz.

Sonuç ve Deĝerlendirme

1. Türkçe organ adları bakımından oldukça zengindir. Sınırlı sayıda sözcükten oluşan yazıtlarda bile çok sayıda organ adının kullanılmış olması, bu sözcüklerin dile yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

2. Divānū Lügātī't-Türk, Türkçenin ilk sözlük çalışmasıdır. Kaşgarlı, eserinde sadece yaygın olarak kullanılan sözcükleri aldığını ifade etmesine rağmen organ adlarında detaylara indiĝi görülmektedir. Kaşgarlı'nın cerrah mantığıyla organların küçük bölümlerinin adlarını vermesi, bu sözcüklerin dilimizde yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Örneĝin; *Boquq*, *âdemelmasının iki yanı deri ile et arasında oluşan et parçası* *guatr*; *Baqānaq*, *çift toynaklı hayvanlarda toynakların arasında kalan boşluĝa ya da toynakların iki yanına verilen ad*, gibi örnekler bu eserin adlandırma gücünü ortaya koymaktadır.

3. Organ adları, sadece dil özelliklerini deĝil aynı zamanda bahsi geçen dönemin kültür, yaşantı, ekonomi, saĝlık durumları hakkında da bilgi verir. Örneĝin; *Bürçek*, *atın*

perçem, yele ya da kuyruk tüyü; yāl, atın yelesi; yayguq, yazguq, atın meme ucu, yundaq, atın dışkısı gibi kelimeler Türklerde atın ne kadar önemli olduğunun ispatıdır.

4. Çalışmamızda, özellikle Türkiye Türkçesi ağızlarında, tespit ettiğimiz cinsiyet/üreme organlarıyla ilgili kelimelerin fazlalığı sosyolojik anlamda incelenmesi gereken bir durumdur.

5. Türkiye Türkçesi ağızları, zengin ve kavramsallaştırma gücüne sahip bir özellik göstermektedir. Yazı dilinde tek bir karşılığı olan bir organı, Anadolu insanı bölümlerine ayırmış ve adlandırmıştır. Örneğin, kaburga kemiğine karşılık kullanılan eğey, ege kemiği, eye, egeyi, eya, eyeği, yey, éyé, gavırğa, çıtloğ, çit, çiti kemiği, çötürge, oğürge, öğrek, öğürge, sepetkemiği, sepetlek, sepetlig, sepetli, temeçi, tomes, tumeçüya, iyağı, iyeği, iyegi, iyözü, kaşıklık gemi sözcükleriyle birlikte, **Boşböğür**, kalça ve kaburga kemiği arasındaki kısım; **Buğu**, omurgayla kaburganın birleştiği yer; **Keyrek**, kaburga kemiklerinin alttan birinci, ikinci çifti; **Eyrek**, göğüs kemiğine birleşmeyen en alttaki üç kaburga kemiği gibi detayları karşılayan sözcükler de kullanılmıştır.

6. Derleme Sözlüğünde bulunan bazı kelimeler özel olarak incelenmeli, bu kelimelerin ortaya çıkma durumları açıklanmalıdır. Göz bebeği anlamında kullanılan *ninni* sözcüğü; kalp, yürek manasında kullanılan *canavi*, *canevi*, *cenev*, *conevi* sözcükleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Genel olarak tarihi metinlerimizde bulunan organ adları aynen veya küçük ses değişiklikleriyle günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarında da varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKLAR

- AKSAN, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK.
- BAŞDAŞ, C. (2006). Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk, *İlmî Araştırmalar*, S. 21, s. 45-57.
- BOZKURT, F. (2005). *Türklerin Dili*, İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- CAFEROĞLU A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun.
- ÇOŞAR, A.M. (2008). Bir adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları, *Turkish Studies*, C. 3, S.4, s. 1049-1079.
- DİLÇİN, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK.
- DOERFER, G. (1980). Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s.1-11.
- DOĞAN, N. (2006). *Adbilim Açısından Samsun, Ordu ve Sinop Ağızlarında Armut, Elma Ve Erik Adları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun
- DOĞAN, N. (2011). "Vezirköprü ve Havza Ağızlarında Yabani Bitki Adları", *Diyalektolog Dergisi*, S: 2, s.7-13.
- DOĞAN, N. (2012). *Ad Bilimi Açısından Havza ve Vezirköprü Ağızlarında Oya Adları*. Samsun Sempozyumu Bildirileri (13-16 Ekim 2011), 1, s. 431-439
- DOĞAN, N. (2015). Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Yeni Renkleri Ad Bilimsel Bir İnceleme, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.7, s. 12-37.
- ERGİN, M. (2003). *Orhun Âbideleri*, İstanbul: Hisar.
- HENGİRMEN, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin.
- KÂŞGARLI Mahmûd (2005). *Divânü Lugâti't-Türk*, çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser, İstanbul: Kabalıcı.
- KORKMAZ, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK.

- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- TDK (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*, Ankara.
- TEKİN, T. (2004). *İrk Bitig-Eski Uygurca Fal Kitabı*, Ankara: Öncü.
- TEKİN, T.(2010). *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK.
- TOR, G. (2007). *Kazakçada Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler, Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu 21-23 Mayıs 2007, Almatı.*

